

PREOCUPĂRI MUZEISTICE ALE ȘCOLII ȘI CORPULUI DIDACTIC BOTOȘĂNEAN ÎN PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XX-LEA *

*DORU VILHEM***

În istoria învățământului românesc, școala botoșăneană ocupă un loc special. Din mulțimea de fapte care susțin o asemenea aserțiune redăm, considerându-le revelatoare, câteva numai: la Botoșani a luat ființă încă din anul 1759, prin hrisovul din 28 decembrie al domnitorului Ioan Calimah o școală domnească¹, cu dascăl plătit din banii orașului; tot aici, ca urmare a aplicării prevederilor Regulamentului Organic, se înființează în anul 1832 una din cele șase școli primare de băieți din Moldova, Școala „Marchian”, iar în anul 1859 sunt puse bazele gimnaziului de băieți (al doilea din Moldova, după cel din Bîrlad), viitorul liceu „Laurian”. Nu este lipsit de importanță nici faptul că printre învățătorii și profesorii botoșăneni s-au numărat autori de manuale școlare, unele cu circulație națională, precum I. V. Adrian, autorul primului abecedar ilustrat din România, tipărit în tipografia proprie din Botoșani în anul 1870, Hilel Kahone, directorul Școlii Izraelite Române din Botoșani, autorul primei geografii cu caracter universal din țară, tipărită la București în anul 1880, profesorul Mihail Grigore Poslușnicu, autor a 23 de manuale de muzică (pentru toate clasele școlilor secundare), profesorul I. V. Luca, autor a peste 20 de manuale de geografie pentru școlile secundare și primare, sau C. N. Enescu, autor de manuale de pedagogie destinate școlilor normale.

Mai importante, poate, decât toate cele amintite mai sus sunt rezultatele muncii dascălilor botoșăneni, lor datorându-li-se îndrumarea și formarea unui impresionant număr de personalități ale științei și culturii românești, din rândul cărora se disting marele istoric Nicolae Iorga, naturalistul Grigore Antipa, geologul Ion Simionescu, chimistul Emil Severin, matematicianul Octav Onicescu și medicul chirurg Iacob Iacobovici, pentru a enumera doar o mică parte dintre ele.

Ținând cont de aceste considerente, este de înțeles interesul dascălilor botoșăneni pentru muzeu, în care au văzut un mijloc de a facilita elevilor o mai bună înțelegere a fenomenelor din natură și societate și de consolidare a cunoștințelor însușite

* Articol inedit.

** Profesor, inspector de specialitate la Inspectoratul Școlar Județean Botoșani.

¹ Artur Gorovei, *Monografia Orașului Dorohoi*, Editura M. Saidman Fălticeni, 1926, p. 338.

la orele de curs. Folosirea muzeului în aceste scopuri era însă un deziderat greu de realizat, de vreme ce, la începutul secolului al XX-lea, în cele mai multe orașe importante din țară, printre care se număra și Botoșanii, o asemenea instituție nu exista. Acest fapt era evidențiat de o gazetă locală, care deplângea faptul că, „*Botoșanii nu aveau un muzeu cât de mic și modest care să prezinte istoria acestor locuri*”², fapt considerat de Nicolae Iorga de neacceptat „*pentru un oraș de această însemnătate*”³.

Referindu-se la necesitatea muzeelor, cel puțin pentru orașele mai importante ale țării, marele istoric nota: „*Dacă sosește într-un oraș de provincie al nostru un străin cult, dornic a ne cunoaște și altfel decât prin reproducerea mai mult sau mai puțin stângace a lucrurilor ce se văd și la el acasă, va întreba desigur și de Muzeul din localitate. . . În multe locuri, cel întrebat ar crede că oaspetele visează ziua-n amiaza mare. În altele i se va spune scurt că pe lângă cluburi cu «santeze» nu se află așa ceva. Se va găsi și câte un om luminat care va trebui să mărturisească lipsa Muzeului*”⁴.

Conștienți de necesitatea muzeelor se vor arăta și dascălii botoșăneni, care, începând din primele decenii ale secolului al XX-lea, vor iniția primele acțiuni în direcția înființării unor asemenea instituții, mai întâi în școlile unde își desfășoară activitatea, apoi în orașul reședință de județ.

În acțiunea de organizare a muzeelor, ei au urmat îndrumările lui Nicolae Iorga, care considera că acest lucru se poate face pe două căi; „*. . . sau cea mai înaltă școală strânge lucrurile prin profesori, deschide câteva odăi pentru Muzeu și îndeamnă pe școlari a face poză, sau orășenii se adună, aleg un comitet din persoane cu sentimente mai bune*”⁵, care să poată susține această lucrare orientându-se, din motive obiective, spre prima cale, adaptată condițiilor concrete din fiecare localitate.

Primul muzeu școlar din județul Botoșani a fost înființat, probabil, în anul 1914 la Sulița, de către învățătorul Gheorghe Lucinescu, patrimoniul său compunându-se din valori numismatice, documente vechi și obiecte etnografice⁶. Până în anul 1921, când au fost elaborate primele instrucțiuni pentru organizarea muzeelor școlare, el a rămas singurul muzeu din județ. După această dată, ca urmare a strădaniei unor învățători inimoși, asemenea mici muzee școlare au fost amenajate și în școlile din localitățile Dumbrăveni, Vărtic și Cucorăni.⁷ Tot din această perioadă datează și câteva muzee școlare din Dorohoi, amenajate prin strădania institutorilor Gr. Racoviță și Elena Cuparencu la Școala Primară de Băieți nr. 1 și Școlile de Fete nr. 1 și 2, ale căror „secții” de istorie, etnografie și științele naturii cuprindeau piese deosebit de interesante⁸.

Cea mai importantă realizare în această direcție o reprezintă, însă, de departe, muzeul înființat de institutorul Constantin Iordăchescu, la Școala „Marchian” din Botoșani. Pentru a aduna fondurile necesare, acesta l-a invitat pe Nicolae Iorga să

² „Steagul”, Botoșani, 21 oct. 1910.

³ N. Iorga, *România cum era până la 1918*, București, vol. II, p. 27.

⁴ N. Iorga, *Muzee județene*, în „Neamul românesc”, nr. 67/1906, p. 2.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ștefan Ciubotaru, *Pagini din istoria învățământului botoșănean 1759-1848*, Editura Litera București, p. 80.

⁷ *Ibidem*.

⁸ D.J.A.N. Botoșani, *Expunerea Situației Județului Dorohoi, 1922*, p. 10.

conferențieze la Botoșani. Conferința cu titlul „Literatură de azi”, susținută de marele istoric la 12 iulie 1924 în sala Teatrului „Mihai Eminescu”, a fost audiată de un mare număr de admiratori ai acestuia, iar suma realizată, 17 085 lei, a constituit un prețios ajutor în amenajarea muzeului⁹.

Muzeul, căruia i s-a dat numele „Nicolae Iorga”, a fost amenajat în câteva săli de clasă, în vitrinele sale fiind expuse numeroase „documente originale (cel mai vechi datând din 1674), manuscrise, cărți și publicații periodice vechi, tablouri în ulei, vechi și noi, icoane, stampe, fotografii, monezi și diverse obiecte vechi, de interes istoric, vechea arhivă a școlii de la 1864, ouă încondeiate, precum și obișnuitele tablouri și obiecte ce trebuie neapărat să aibă o școală primară”¹⁰. În ziua de 25 decembrie 1925, muzeul a fost onorat de vizita lui Nicolae Iorga, care, cu acest prilej, a putut vedea și catalogul clasei a IV-a în care figura și situația sa școlară¹¹.

Fiind instalat într-o școală în care se învăța, muzeul nu putea fi accesibil publicului larg și nici elevilor altor școli, fapt pentru care unii dascăli vor amenaja mici muzee în propriile lor școli. Astfel, în anul 1925, la Hirlău, învățătoarea Aurelia Totoescu amenajează o asemenea expoziție muzeală adăpostită „în două dulapuri cu obiecte valoroase”¹².

Un alt muzeu școlar a fost organizat de profesorul C. N. Iancu, la Școala Normală „Al. Vlahuță” din Șendriceni, muzeu cu „secții” de istorie, etnografie și artă, ale cărui exponate au dispărut, din păcate, în timpul celui de-al doilea război mondial¹³.

Paralel cu acțiunea de organizare a muzeelor școlare, dascălii botoșăneni s-au implicat activ și în acțiunea de înființare a unui muzeu regional. Prima inițiativă în acest sens a luat-o „Revista Moldovei”, publicație ce apărea la Botoșani, care în luna noiembrie a anului 1926 lansează un apel către locuitorii județului solicitându-le strângerea de materiale care să formeze nucleul unui viitor muzeu. Reluat anul următor de ziarul „Informatorul”, apelul era completat cu informația conform căreia muzeul va fi instalat într-una dintre sălile mari ale Liceului „Laurian”, urmând ca obiectele expuse să fie etichetate cu numele donatorului însoțit de mențiunea „Pentru Muzeul Județean Botoșani”, dacă acesta le va dăruie definitiv, sau să fie păstrate, temporar, în depozit, sub garanția membrilor comitetului, dacă le va lăsa doar pe termen limitat.

Pentru reușita acțiunii, ziarul propunea antrenarea în acest scop a Primăriei, care și-a înscris în bugetul pe anul 1927 suma de 1 000 000 lei pentru organizarea unei biblioteci și a unui muzeu ale „Revistei Moldovei”, Liceului „Laurian și Școlii „Marchian”, considerând că „cele patru inițiative înmănușate ar putea să lucreze cu mai mult folos la înființarea Muzeului și Botoșanii ar avea cu o oră mai devreme înfăptuirea unui deziderat moral și cultural, care săvârșit, i-ar face cinste”¹⁴.

Inițiativa „Revistei Moldova” n-a avut succes, dar preocupările în direcția înființării muzeului regional n-au fost abandonate. Peste puțin timp, la începutul anului

⁹ „Revista școlii”, nr. 4-5/1925

¹⁰ *Botoșanii în 1932*, Tipografia Saidman, Botoșani 1942, p. 185.

¹¹ Ștefan Ciubotaru, *op. cit.*, p. 82.

¹² D.J.A.N. Botoșani, Revizoratul Școlar Botoșani, dosar 156/1933, p.45.

¹³ Ștefan Ciubotaru, *Op. cit.*, pag. 82.

¹⁴ *Informatorul*, an II, nr. 14, 9 ianuarie 1927, p. 1.

1929, ziarul „Gazeta Poporului” își informa cititorii asupra intenției de organizare a unui muzeu istorico-etnografic, făcând apel către învățători, preoți și toți oamenii de bine din județ „care au colecționat sau știu de unde s-ar putea aduce material ce ar putea corespunde unei asemenea meniri”¹⁵ să sprijine această inițiativă.

Apelul a stârnit interesul cititorilor, dar ca și cel anterior, nu s-a soldat cu un rezultat concret. Muzeul nu s-a putut constitui, dar ideea a continuat să preocupe lumea intelectuală a Botoșanilor, iar după doi ani, a fost repusă pe tapet. Factorul determinant al acestei noi inițiative privind înființarea unui muzeu regional l-a constituit decizia Ligii Culturale de a programa Congresul General pe anul 1932 la Botoșani. Spre a întâmpina cum se cuvine acest eveniment, în anul 1931, secțiunea locală a Ligii, în fruntea căreia se afla profesorul Tiberiu Crudu, directorul Școlii Normale de învățători „Mihai Eminescu” din Botoșani, înscrie printre obiectivele pe care și le propunea în anul 1932 și înființarea unui muzeu regional. La stăruințele conducătorilor secțiunii locale a Ligii, Prefectura Județului Botoșani și-a înscris în bugetul pe anul 1932 suma de 800 000 lei pentru înființarea unui muzeu regional, ce urma a fi instalat în vechea clădire neterminată a spitalului evreiesc dinspre gară.¹⁶ Totodată, directorii liceelor, școlilor normale, comerciale și de meserii de băieți și fete din oraș, au adresat un apel¹⁷ către toți preoții, învățătorii, persoanele oficiale și „oamenii de bine”, prin elevii și părinții lor în vederea colecționării obiectelor necesare viitorului muzeu.

Pomind de la constatarea că „Botoșanii nu au încă un muzeu, deși trece un important centru cultural, mai ales prin numărul mare al școlilor sale”, apelul atrăgea atenția asupra faptului că „Botoșanii, cu târgul și județul sunt plini cu bogate amintiri, rămășiți istorice și chiar preistorice ...” că „...o mulțime de lucruri interesante prin vechimea, raritatea, frumusețea și originalitatea lor se află risipite prin casele noastre, în colțuri uitate și rafturi prăfuite, ori încuiate în lăzi unde mucelesc cu anii”, concluzionând că „...toate aceste obiecte, adunate, păstrate cu grijă, în vederea oricui, ar putea forma un muzeu regional din cele mai prețioase”.¹⁸ Înștiințând cetățenii județului că obiectele colectate urmau a fi depozitate, provizoriu, în câteva săli de clasă ale Liceului „Laurian”, apelul indica o serie de obiecte care-și puteau găsi locul în muzeu, între acestea fiind amintite: „icoane vechi pe lemn sau sticlă, ceramică, sculpturi în lemn, obiecte de interior țărănesc – scaune, lavițe, blidare – lăicere vechi, scoarțe, piese vestimentare (boande, brăie, cămăși, traiste), arme vechi (flinte, spade, pistoale, iatagane), medalii, monede vechi, autografe de-ale oamenilor mari, care au avut vreo însemnătate în mișcarea politică sau literară, hrisoave sau tipărituri vechi”¹⁹.

Considerând că „... toți părinții din școlile noastre înțelegând inițiativa înființării muzeului botoșănean se vor grăbi să adune și să dăruiască fiecare obiect din acelea ce nu au atâta importanță și folos pentru ei, dar care pentru realizarea scopului ce noi urmărim este de cel mai real interes”²⁰, apelul exprima încrederea că la

¹⁵ Gazeta Poporului, an VI, nr. 20, 23 ianuarie 1929, p. 4.

¹⁶ Botoșanii în 1932, p. 185.

¹⁷ Ibidem, p. 186.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

deschiderea Congresului General al Ligii, Botoșanii se vor putea prezenta cu un început serios de muzeu regional.

Datorită unor condiții obiective și, în primul rând, marii crize economice ale cărei efecte s-au resimțit acut la Botoșani, inițiativa organizării unui muzeu regional a rămas la stadiul de deziderat. S-au realizat însă, în această perioadă, o serie de noi muzee școlare, precum cel de la Trușești, care „*poseda o mulțime de obiecte istorice și chiar preistorice*”, cel de la Hudești, înființat de I. Niculiu, directorul școlii din localitate și cele de la școlile din Cucuteni, Stroiești, Corocăești, Tudora, Vorona Mare, Tulbureni, Brăteni, Stamate, Șupitca, Românești, și Școala mixtă nr. 5 din Botoșani²¹.

În anul 1934 este reluată ideea înființării unui muzeu la Botoșani, școala fiind din nou implicată în noul proiect. Inițiatorul este „Cercul de cultură românească” recent înființat, iar locul de depozitare provizorie a obiectelor cu caracter istoric pe care cetățenii urmau să le colecteze, Liceul „Laurian”.²² Din această inițiativă nu a rămas decât apelul publicat în presă, deși, ținând cont de forțele intelectuale de care dispunea județul și de numărul mare de obiecte ce ar fi putut fi colecționate, muzeul s-ar fi putut organiza.

O ultimă încercare de organizare a unui muzeu la Botoșani datează din anul 1943 și aparține secției Botoșani a Asociației Generale a Învățătorilor din România. Propunând înființarea unui muzeu istorico-etnografic, inițiatorii lansau un apel²³ către învățători îndemnându-i să cerceteze cu atenție satele „... *temelia nu numai a neamului, dar și a statului național...*” depozitărele unui „*tezaur în care zac învălmășite bătrânele noastre tradiții și datini, arta noastră populară, cântecele și jocurile, uneltele noastre vechi, cu care moșii și părinții și-au însăilat veșmintele, și-au durat casele și și-au rostit gospodăriile*” lucruri care „... *dau mărturie despre obârșia noastră mareașă și străveche*”²⁴.

Toate aceste lucruri, urmau a fi expuse într-un muzeu istorico-etnografic, pe care Asociația intenționa să-l organizeze în Botoșani, oraș care „... *deși s-a bucurat și se bucură încă de faima unui oraș cu vechi tradiții de cultură ...nu are până acum o cât de modestă înjghebare de acest fel*”²⁵.

Însoțit de o listă orientativă a obiectelor ce ar putea fi colecționate, apelul se încheia cu aprecierea că „... *toate lucrurile pline de sufletul trecutului, care azi zac risipite și mute în satele noastre ... orânduie într-un muzeu ... vor căpăta grai și vor mărturisi tuturor că învățătorimea botoșăneană stă întotdeauna, cu o vrednică destoinicie în slujba comandamentelor naționale*”²⁶.

Inițiativa, lăudabilă, dar luată într-un moment dificil, când țara se afla în război, nu putea avea șanse de izbândă. Ea avut însă darul de a menține treaz interesul botoșănenilor pentru înființarea unui muzeu în care să-și găsească ilustrarea trecutul istoric, tradițiile,

²¹ Ștefan Ciubotaru, *op. cit.*, p. 82.

²² „Românul”, an I, nr. 13, 30 august 1934, p. 3.

²³ Apel al Asociației Generale a Învățătorilor din România, secția Botoșani; Muzeul Județean de Istorie, fond Ist. Contemporană, inv. 2626.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

ocupațiile, portul și tot ceea ce este reprezentativ pentru ținutul Botoșanilor. Totodată ea a pus încă o dată în evidență disponibilitatea dascălilor botoșăneni de a-și aduce contribuția la ridicarea gradului de cultură și civilizație al locuitorilor ținutului Botoșanilor, muzeul fiind, în opinia acestora, unul dintre cele mai eficiente instrumente pentru realizarea acestui deziderat.

Implicarea dascălilor botoșăneni în organizarea unor muzee, terminată cel mai adesea cu amenajarea unor expoziții muzeale în școli, a avut drept consecință educarea copiilor și nu numai în spiritul respectului față de vestigiile trecutului, de tradițiile și obiceiurile acestor locuri, determinând păstrarea și ocrotirea multor lucruri de valoare care și-au găsit locul în Muzeul Raional înființat în urmă cu 50 de ani, la 25 decembrie 1955 și apoi în Muzeul Județean de Istorie înființat în anul 1977 și în secțiile sale de etnografie, memorialistică sau artă, răspândite pe cuprinsul întregului județ.

Museological Preoccupations of Schools and Teachers from Botoșani in the first Decades of the XX-th Century (Summary)

The more the Botoșani system of education developed, the more the interest of the teachers from Botoșani for having new museums raised. They saw in this an opportunity for their students to understand the nature and the society phenomena as well as a better chance to improve their knowledge from classes. Being supervised by the great historian Nicolae Iorga, the teachers from Botoșani will start their first actions for establishing new museums immediately after 1900, beginning with the schools they work in and then with those from Botoșani town.

Nicolae Iorga rightfully stated in 1906 that establishing museums can be made in two ways “either the highest school gathers the objects with the help of the teachers, opens some rooms for the Museum and urge the students to go and make much account of it, or the citizens meet and choose a board made up of people with high sentiments” which can support this work, following the first way (from objective reasons) which will be adapted to the conditions from each locality.

This action and attitude of Nicolae Iorga had the gift of maintaining alive the interest of the Botoșani citizens for establishing a museum in which one should find the viewing of the historical past, traditions, work, clothes as well as everything is representative for Botoșani. In the same time, this initiative of the great scholar underlined the availability of the teachers from Botoșani for raising the cultural and civilization level of the inhabitants from Botoșani as the museum is – according to the teachers' opinions – one of the most efficient instruments to reach this target.